

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 9 (2024) nr 3
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2024.09.66

Andrzej Grudziński*

Ks. Zbigniew Marek SJ (1947–2024) – pedagog religii i nauczyciel akademicki

Rev. Zbigniew Marek SJ (1947–2024) – Religious Educator and University Teacher

Abstract: The purpose of this article is to show, on the basis of source materials, the figure of Rev. Prof. Dr. Zbigniew Marek SJ, a highly regarded pedagogue of religion in academic circles, for his scientific, as well as teaching activities, undertaken primarily at the Jesuit university Ignatianum, which he co-founded and where he worked for 35 years of his academic career. The text is divided into three parts. The first presents the basic facts of the author's academic biography, the next outlines the author's scholarly writing in the field of pedagogy of religion, together with an indication of selected scholarly publications, and the final part analyzes the content of the teaching classes conducted by Rev. Marek at Ignatianum, as well as the subject matter of the papers prepared under his direction at the Jesuit university.

Keywords: Zbigniew Marek SJ, pedagogy of religion, catechetics, university teacher.

* Andrzej Grudziński (ORCID: 0000-0002-3872-5192) – dr, adiunkt na Uniwersytecie Ignatianum w Krakowie; kontakt: andrzej.grudzinski@ignatianum.edu.pl.

Wprowadzenie

W pedagogice religii o proveniencji katolickiej, w ramach której badania prowadził ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ, wyróżnia się trzy sposoby jej rozumienia. Postrzegana jest ona jako „edukacja religijna odwołująca się do zadań katechetyki; edukacja religijna odnosząca się do teoretycznych podstaw pedagogiki oraz edukacja religijna występująca w kontekście komparatystycznym”¹.

W działalności naukowo-dydaktycznej ks. Marka widoczne są przede wszystkim dwa pierwsze ujęcia pedagogiki religii, którą starał się łączyć z katechetyką, a także odnosił do teorii kształcenia i wychowania.

Rys biograficzny

Ks. Zbigniew Jan Marek urodził się 23 stycznia 1947 r. w Wilkowicach (powiat bielski). 2 grudnia 1961 r. wstąpił do zakonu jezuitów, by rozpocząć trwający dwa lata nowicjat w Starej Wsi k. Brzozowa. Po jego zakończeniu realizował program szkoły średniej, ucząc się w starowiejskim kolegium, zaś państwowe egzaminy eksternistyczne zdając w pobliskim Rzeszowie. Po maturze, przez dwa lata (1967–1969) studiował filozofię na krakowskim Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego, a następnie w cyklu czteroletnim (1969–1973) teologię na Wydziale Teologicznym Towarzystwa Jezusowego „Bobolanum” w Warszawie. Święcenia kapłańskie przyjął 21 maja 1972 r. w Częstochowie². Przez osiem lat pracował jako katecheta; najpierw w Warszawie (1970–1974), a następnie w kolegium jezuickim przy ul. Kopernika w Krakowie (1974–1978)³. W latach 1973–1976 odbył studia katechetyczne na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (obecnie: Uniwersytet Kardynała Stefan Wyszyńskiego), zwieńczone

- 1 A. Aleksiejuk, Z. Marek, B. Milerski, *Pedagogika religii w Polsce*, w: *Pedagogika religii*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2020, s. 36.
- 2 G. Polak, *Kto jest kim w Kościele katolickim?*, Warszawa 1996, s. 231; A. Hajduk, *Marek Zbigniew*, w: *Słownik katechetyków polskich XX wieku*, red. R. Czekalski, Sandomierz 2003, s. 148–149; B. Steczek, *O Zbigniewie Marku słów kilka...*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna*, red. A. Walulik, J. Mółka, Kraków 2017, s. 22–23.
- 3 Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akta przewodów habilitacyjnego ks. Zbigniewa Marka, Wydział Nauk Pedagogicznych, sygn. 2870/18, *Życiorys naukowy*.

obroną pracy magisterskiej nt. „Wartość dydaktyczna podręczników do drugiego schematu programu szczegółowego”, napisanej pod kierunkiem ks. doc. dr. hab. Jana Charytańskiego SJ⁴.

W 1976 r. dołączył do Centrum Katechetycznego – zespołu katechetyków opracowującego nowe programy katechizacji oraz podręczniki dla uczniów i nauczycieli religii⁵. Studiowanie katechetyki kontynuował jako wolny słuchacz na Uniwersytecie w Grazu oraz w monachijskiej Religionspädagogische Akademie (1978–1979)⁶.

W 1980 r. rozpoczął pracę na Wydziale Teologicznym ATK (którą zakończył w 2001 r.), najpierw prowadząc ćwiczenia, a następnie wykłady z katechetyki. Na tej uczelni uzyskał stopień doktora, broniąc w 1989 r. rozprawę nt. „Teoria wychowania religijnego według Planu Trewirskiego w świetle nurtów katechetycznych lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych”, której promotorem był ks. prof. dr. hab. Jan Charytański SJ⁷, zaś w 1995 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych, na podstawie książki pt. „Rozwój teorii wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990”⁸, Pracując na ATK, a następnie UKSW był kierownikiem Katedry Katechetyki Materialnej⁹.

Od roku akademickiego 1989/1990 zaangażował się w tworzenie przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (WFTJ) Instytutu Kultury Religijnej (IKR), będącego dwuletnim studium o charakterze filozoficzno-teologicznym, którego celem było pogłębienie formacji religijnej osób świeckich¹⁰. W tym czasie został także redaktorem naczelnym „Horyzontów

4 Bibliograficzne bazy własne Biblioteki Głównej UKSW, <http://bazy.biblioteka.uksw.edu.pl>, dostęp: 02.04.2024.

5 Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. 2870/18, *Życiorys naukowy*.

6 Tamże; A. Hajduk, *Marek Zbigniew*, s. 148–149.

7 Bibliograficzne bazy własne Biblioteki Głównej UKSW.

8 Z. Marek, *Rozwój teorii wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990*, Kraków 1994.

9 A. Hajduk, *Marek Zbigniew*, s. 149.

10 W. Kubik, *Początki i rozwój Akademii Ignatianum w Krakowie*, „*Studia Paedagogica Ignatiana*”, 17 (2014) s. 16. W sprawozdaniu zawierającym informacje o nowo powstałym Instytucie odnotowano, że 7 października 1989 r. w czasie mszy świętej inauguracyjnej działalność IKR wygłosił „podnoszącą na duchu homilię”. *Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie* 1989, s. 24.

Wiary”, czasopisma wydawanego w IKR, mającego za zadanie szukanie w świetle ewangelii odpowiedzi na pytania stawiane przez współczesnego człowieka¹¹. Był także redaktorem serii wydawniczej „Biblioteka Horyzontów Wiary”¹². W roku akademickim 1990/1991 w WFTJ był jednym z jezuitów (oprócz głównego inicjatora doc. dr. hab. Władysława Kubika i dr. Jerzego Oleksego), dzięki staraniom którym wprowadzono stacjonarne studia z pedagogiki religijnej¹³, a w roku 1993/1994 także studia niestacjonarne z tego kierunku¹⁴. W 1993 r. omawiany autor zainicjował Korespondencyjny Kurs Biblijny, mający za zadanie „ułatwiać czytanie ze zrozumieniem ksiąg Pisma Świętego zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu”¹⁵.

W 2000 r. nadano mu tytuł profesora nauk teologicznych. Ks. Zbigniew Marek był dziekanem Wydziału Pedagogicznego Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” przez dwie kadencje (2001–2004 i 2007–2010)¹⁶. Ponadto w latach 2004–2007 pełnił funkcję Prorektora ds. Nauki i Promocji WSFP „Ignatianum”¹⁷. Dzięki jego staraniom, w 2010 r. decyzją Centralnej

- 11 *Drodzy Czytelnicy*, „Horyzonty Wiary”, 1 (1990) nr 1, s. 4.
- 12 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego rok akademicki 2003/2004”, 2003, s. 9.
- 13 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1 (1989) s. 14.
- 14 *Historia, misja, strategie*, <https://ignatianum.edu.pl/misja-i-historia>, dostęp: 10.04.2024. Szybki rozwój jezuickiej uczelni doprowadził do przekształcenia w 1999 r. Wydziału Filozoficznego TJ w Wyższą Szkołę Filozoficzno-Pedagogiczną „Ignatianum”, która następnie zmieniła nazwę na Akademię Ignatianum (2011), a w 2023 r. na Uniwersytet Ignatianum.
- 15 *Wywiad Małgorzaty Bochenek z ks. prof. Zbigniewem Markiem*, „Nasz Dziennik”, 19 grudnia 2008, nr 296 (3313).
- 16 Podczas ich trwania na Wydziale utworzono nowe kierunki kształcenia: politologię (2008/2009) i pracę socjalną (2009/2010), a także nowe specjalności na kierunku pedagogika: wychowanie przedszkolne (2007/2008) oraz edukację wczesnoszkolną na studiach zaocznych. W czasie pierwszej kadencji została utworzona na studiach zaocznych specjalizacja z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej. „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2003/2004”, s. 43–46; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2007/2008”, 2007, s. 69–76; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2008/2009”, 2008, s. 65–76; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2009/2010”, 2009, s. 69–76.
- 17 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, 2005, s. 13; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2006/2007”, 2006, s. 15; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2007/2008”, s. 15.

Komisji ds. Stopni i Tytułów Wydział Pedagogiczny uzyskał uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika¹⁸.

13 maja 2008 r. ks. prof. Zbigniewowi Markowi uchwałą Rady Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu nadano stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki na podstawie monotematycznego cyklu publikacji „Wychowanie moralne dzieci i młodzieży we współczesnej edukacji religijnej”¹⁹. Recenzentami w postępowaniu habilitacyjnym byli wybitni pedagodzy: prof. dr hab. Bogusław Śliwerski, ks. prof. dr hab. Jarosław Michalski, prof. dr hab. Janina Kostkiewicz i prof. dr hab. Katarzyna Olbrycht²⁰.

Przez wiele lat pracował w Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, w której był konsultorem, członkiem Zespołu ds. nowych programów katechetycznych, a także rzeczoznawcą ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych²¹. Był także wieloletnim aktywnym członkiem Sekcji Pedagogiki Chrześcijańskiej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk i Komitetu Nauk Teologicznych PAN²². Działał w Sekcji Wykładowców Katechetyki w Wyższych Seminariach Duchownych w Polsce, której był wiceprzewodniczącym²³, a także w zastępującym go Stowarzyszeniu Katechetyków Polskich, którego był przewodniczącym. Funkcję tę sprawował w latach 2012–2016²⁴.

W Ignatianum początkowo był kierownikiem Katedry Katechezy Biblijnej, w dalszej kolejności Katedry Pedagogiki Religijnej i Katechetyki, Edukacji

18 *Historia, misja, strategie.*

19 Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. 2870/18, *Uchwała Rady Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 13 maja 2008 roku.*

20 Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, sygn. 2870/18.

21 Ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ, <https://katecheza.episkopat.pl/kwk/ks-prof-dr-hab-zbigniew-marek-sj>, dostęp: 02.04.2024.

22 *Zmarł ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek*, <https://knped.pan.pl>, dostęp: 02.04.2024.

23 A. Hajduk, *Marek Zbigniew*, s. 149.

24 *Historia Stowarzyszenia Katechetyków Polskich*, <http://katechetycy.pl/historia>, dostęp: 02.04.2024.

Chrześcijańskiej, a następnie pracownikiem Katedry Andragogiki i Aksjologii Pedagogicznej oraz Katedry Pedagogiki Chrześcijańskiej²⁵. Zmarł 18 lutego 2024 roku²⁶.

Główne kierunki pisarstwa naukowego

Publikacje Zbigniewa Marka z zakresu pedagogiki religii w dużej mierze odnosiły się do zadań katechetyki, którą uważał za subdyscyplinę teologii pastoralnej. Dostrzegał jednak przy tym jej interdyscyplinarność, a co za tym idzie przynależność do nauk humanistycznych. Podkreślał zwłaszcza jej związki z pedagogiką, zaznaczając, że przedmiotem katechetyki jest naukowa refleksja nad katechezą oraz chrześcijańskim wychowaniem do dojrzałej wiary²⁷.

Znaczącą ilość publikacji autorstwa i współautorstwa ks. Marka stanowiły katechizmy: *Podręcznik metodyczny do Katechizmu Religii Katolickiej*²⁸, seria podręczników dla dzieci w wieku przedszkolnym „Jezus Chrystus z nami”, podręcznik *Spotkania z Bogiem w prawdzie*, podręczniki metodyczne oraz zeszyty ćwiczeń do katechizacji w serii „Bóg z nami”, podręczniki, zeszyty i notesy ucznia oraz podręczniki metodyczne ze słowem „droga” w tytule²⁹.

W artykułach katechetycznych ks. Zbigniew Marek podejmował refleksję nad istotą katechezy, jej treściami, celami, formami organizowania. Podkreślał przy tym ważność zadań, które powinna realizować katecheza Kościoła. Zaliczał

25 Zob. „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1995–1996, s. 36; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, s. 22; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2009/2010”, s. 37–38; *Katedra Andragogiki i Aksjologii Pedagogicznej, Rok akademicki 2017/2018*, https://new.ignatianum.edu.pl/storage/files/December2018/Katedra_Andragogiki_i_Aksjologii_Pedagogicznej.pdf; *Katedry*, <https://www.ignatianum.edu.pl/katedry>, dostęp: 15.04.2024.

26 Zmarł ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek.

27 Z. Marek, *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, Kraków 2007, s. 15.

28 A. Hajduk, *Marek Zbigniew*, s. 149.

29 *Wykaz dorobku naukowego Zbigniewa Marka SJ*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna*, s. 48–50, 53–64. W latach 1999–2014 ukazały się zestawy podręczników ze słowem „droga” w tytule do szkoły podstawowej (seria „Drogi przymierza”), gimnazjum (seria „W drodze do Emaus”), szkoły zawodowej (seria „Drogi świadków Zmartwychwstałego”), liceum i technikum (seria „Drogi świadków Chrystusa”).

do nich rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego oraz wychowanie do misji, polegające na dzieleniu się wierzących prawdą o tym, że Bóg jest po stronie człowieka i chce jego zbawienia³⁰. Zdaniem ks. Marka powinno się to dokonywać poprzez aktywizowanie katechizowanych za pomocą różnorodnych metod dydaktycznych³¹.

Inspiracji w realizacji przekazu katechetycznego szukał w aktualnie obowiązujących dokumentach katechetycznych, które poddawał wnikliwej analizie. Były nimi przede wszystkim: *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* z 1997 r., a także dokumenty powstałe w 2001 r. w oparciu o nie: *Dyrektorium Katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* oraz *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*³². Wiele miejsca poświęcił też przybliżaniu teologicznych i wychowawczych założeń podręczników do nauki religii³³.

Za główne źródło treści katechezy uważał Biblię, której znaczeniu w katechezie poświęcił wiele uwagi. Podkreślał przy tym konieczność mówienia do katechizowanych o tekstach biblijnych językiem dostosowanym do czasu, mentalności i jednostkowych predyspozycji odbiorców³⁴. Wielokrotnie zaznaczał potrzebę katechizowania na różnych etapach rozwoju człowieka, z dosto-

- 30 Z. Marek, *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, s. 102–124; tenże, *Wieloaspektowy wymiar zadań katechezy*, „Horyzonty Wiary”, 5 (1994) nr 2, s. 21–35.
- 31 Tenże, *Jak przybliżyć Jezusa Chrystusa katechizowanym dzieciom*, w: *Jezus Chrystus centrum katechizacji*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2000, s. 185–200; tenże, *Wykorzystanie założeń współczesnej dydaktyki w katechezie*, w: *Dydaktyka w służbie katechezy*, red. ks. S. Dziekoński, Kraków 2002, s. 131–141.
- 32 Tenże, *Katecheza i liturgia w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, „Collectanea Theologica”, 68 (1998) nr 3, s. 57–65; tenże, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, w: *Katecheza wobec wyzwań współczesności*, red. ks. R. Czekański, Płock 2001, s. 79–91.
- 33 Tenże, *Teologiczno-wychowawcze założenia podręczników do nauki religii ze słowem „droga” w tytule*, „Katecheta”, 47 (2003) nr 12, s. 4–11; tenże, *Katecheza eucharystyczna w podręcznikach ze słowem „droga” w tytule, przeznaczonych do szkolnego nauczania religii*, „Katecheta”, 50 (2006) nr 5, s. 9–16.
- 34 Tenże, *Biblia i katecheza*, „Horyzonty Wiary”, 8 (1997) nr 4, s. 19–31; tenże, J. Kochel, *Pedagogia biblijna w katechezie*, Kraków 2012.

sowaniem treści do wieku odbiorców³⁵. Ponadto w publikacjach ks. prof. Marka widoczna była refleksja nad aktualną sytuacją katechezy³⁶.

Treści zawarte w publikacjach katechetycznych znalazły swoje uzupełnienie i rozszerzenie w publikacjach traktujących o pedagogice religii w nawiązaniu do teorii pedagogicznej.

Termin „pedagogika religii” po raz pierwszy został użyty w XIX w. Pojęcie to wyodrębniono z katechetyki, by wyraźnie zaznaczyć korzystanie przez nią z dorobku nauk o wychowaniu³⁷. Obecnie pedagogika religii jest traktowana jako subdyscyplina naukowa z pogranicza pedagogiki i teologii, która „bada możliwości i sposoby udzielania człowiekowi wsparcia w osiąganiu dojrzałości ludzkiej i religijnej”³⁸.

Termin „pedagogika religii” omawiany autor łączył z pojęciem „edukacji religijnej”, które odnosił do „ogółu oddziaływań” mających doprowadzić do uzyskania umiejętności interpretowania codzienności przez pryzmat treści religijnych. Podkreślał przy tym ważność relacji międzyosobowych, tworzonych m.in. poprzez dialog między nauczycielem a uczniami, a także wyjaśniał, że Bóg nie ogranicza człowieka, ale pomaga mu w pełniejszym zrozumieniu siebie i otaczającego świata³⁹. Wiele miejsca w publikacjach poświęcał wychowaniu religijnemu. Pisał o nim szczególnie w kontekście dzieci w wieku przedszkolnym. Podkreślał przy tym konieczność umożliwiania wychowankowi spotkania

- 35 Z. Marek, M. Szczęsny, B. Szoldra, T. Warchał, *Bóg w przedszkolu i szkole. Zarys katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, red. Z. Marek SJ, Kraków 2000; *Taka jest wiara Kościoła. Katechizm dla dorosłych*, red. Z. Marek SJ, Kraków 2009.
- 36 Z. Marek, *Katecheza w reformowanej szkole – szansa czy zagrożenie?*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 91–97; tenże, *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne”, 14 (2018) s. 149–164.
- 37 Tenże, *Wychowanie religijno-moralne*, w: *Religijno-moralny wymiar rozwoju i wychowania*, red. A. Rynio, K. Braun, A. Lenzion, D. Opozda, Lublin 2012, s. 26.
- 38 Tenże, *Autonomia pedagogiki religii. Współczesne ujęcia edukacji religijnej*, „Studia Katechetyczne”, 12 (2016) s. 23; tenże, *Tożsamość pedagogiki religii*, „Paedagogia Christiana”, 13,(2013) nr 1 (31), s. 93–106; tenże, *Podstawy pedagogiki religii*, Kraków 2022; tenże, A. Walulik, *Geneza pedagogiki religii*, w: *Pedagogika religii*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2020, s. 11–31.
- 39 Tenże, *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji*, Kraków 2014.

z Bogiem oraz budzenia w nim wiary⁴⁰. Przyznawał przy tym, że decydujące znaczenie w powodzeniu wychowania religijnego ma obraz Boga, kształtowany w wychowanku od najmłodszych lat⁴¹.

Z wychowaniem religijnym łączył wychowanie moralne. Rozumiał przez nie oddziaływanie wychowawcze wspierające wychowanka w nabywaniu umiejętności odróżniania dobra od zła oraz wybieraniu dobra, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym⁴². Uwrażliwiał także na zadania wychowania moralnego, wśród których szczególną uwagę zwracał na kształtowanie sumienia oraz osiąganie dojrzałej osobowości⁴³. Z wychowaniem religijnym wiązał także życie duchowe, przez które rozumiał zdolność odkrywania i rozumienia sensu ludzkiej egzystencji. Duchowość łączył z działaniami o charakterze edukacyjno-wychowawczym, mającymi uwrażliwić wychowanka na wartości niematerialne zarówno w zakresie duchowości naturalnej, jak i religijnej⁴⁴.

Szczególne miejsce w wychowaniu przyznawał pedagogice towarzyszenia, bazującej na ćwiczeniach duchowych św. Ignacego z Loyoli. Autor w swoich publikacjach z tego zakresu podkreślał m.in. konieczność bazowania na doświadczeniach życiowych, które powinny stać się źródłem diagnozy sytuacji zarówno wychowanka, jak i wychowawcy. Na jej podstawie powinni oni podejmować działania pozwalające na kształtowanie określonych umiejętności, nawyków i postaw, bazujące zarówno na poznaniu naturalnym, jak i religijnym⁴⁵.

- 40 Tenże, *Wychować do wiary. Zagadnienia wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym*, Kraków 1996.
- 41 Tenże, *Obraz Boga w procesach inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 243–252.
- 42 Tenże, *Podstawy wychowania moralnego*, Kraków 2005.
- 43 Tenże, *Wychowanie sumienia zadaniem pedagoga*, „Horyzonty Wychowania”, 4 (2005) nr 8, s. 89–108; tenże, *Osiąganie dojrzałości moralnej*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 19(2016)1, s. 39–56.
- 44 Tenże, *Duchowość, religia i wychowanie*, „Pedagogika Społeczna” XIV(2015)1(55), s. 9–22.
- 45 Tenże, *Pedagogika towarzyszenia: perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Kraków 2017; tenże, *Pedagogia i pedagogika ignacjańska (jezuicka)*, „Horyzonty Wychowania”, 20 (2021) nr 56, s. 11–21, DOI: 10.35765/hw.2071.

Działalność dydaktyczna

Od czasu uruchomienia studiów pedagogicznych z zakresu pedagogiki religijnej na WFTJ do roku akademickiego 2005/2006 (ostatniego z prowadzoną na Wydziale Pedagogicznym specjalnością katechetyczną) ks. Marek prowadził zajęcia z zakresu pedagogiki religijnej i katechetyki. W roku akademickim 1990/1991 były to wykłady z katechetyki ogólnej, a także, prowadzone wspólnie z doc. dr. hab. Władysławem Kubikiem sj proseminarium: Nauczanie Jana Pawła II⁴⁶.

Od roku akademickiego 1991/1992 prowadził wykład z Katechetyki fundamentalnej, ćwiczenia z Pracy z Pismem Świętym oraz seminarium o nazwie Formacja chrześcijańska⁴⁷. Ponadto w IKR wykładał Katechezę na różnych etapach życia⁴⁸. Z czasem Praca z Pismem Świętym zmieniła nazwę na Katechetykę biblijną, a następnie Biblię w katechezie, zaś przedmiot Formacja chrześcijańska został przekształcony w Wychowanie chrześcijańskie, a następnie w Pedagogikę religijną, i Wychowanie religijne⁴⁹. Oprócz tego ks. Marek prowadził wykłady z Katechezy dorosłych⁵⁰.

W ramach wykładu z Katechetyki fundamentalnej prowadzący omawiał podstawowe pojęcia katechetyczne związane z przekazywaniem orędzia zbawczego oraz naturę, treści, cele, zadania i źródła doboru treści katechezy. Ponadto przekazywał wiedzę o istotnych elementach procesu katechetycznego, obowiązujących programach, podręcznikach i dokumentach kościelnych odnoszących się do katechizacji, a także prezentował współczesne nurty katechetyczne⁵¹.

Zaliczenie Katechetyki fundamentalnej było warunkiem uczestniczenia w wykładzie Biblia w katechezie. Te zajęcia miały natomiast ukazać znacze-

46 „”, 1990, s. 10.

47 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1991–1992, s. 33, 37–38.

48 Tamże, s. 89.

49 Zob. „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1995–1996, s. 39; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2003/2004”, s. 88, 134; „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2006/2007”, s. 135.

50 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, s. 33.

51 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1991–1992, s. 33, 35, 60–61.

nie Biblii w poprawnym przekazywaniu wiary, nauczyć sposobów korzystania z niej i odnajdywania w treściach biblijnych zbawczego orędzia. Ponadto studenci poznawali metody pracy z Biblią⁵². Zdanie egzaminu z Katechetyki fundamentalnej było także warunkiem brania udziału w zajęciach Katechezy dorosłych, prowadzonych przez o. Marka wspólnie z mgr Anną Królikowską. W trakcie tych zajęć podejmowano temat katechezy dorosłych na przestrzeni dziejów Kościoła oraz jej funkcje i miejsce w duszpasterstwie. Podkreślano przy tym, że katecheza dorosłych w ramach dydaktyczno-wychowawczej działalności Kościoła ma doprowadzić do inicjowania i rozwoju wiary dojrzałej⁵³.

Z kolei podczas zajęć fakultatywnych z Pedagogiki religii ks. prof. wyjaśniał podstawowe pojęcia z zakresu pedagogiki religii, prezentował rys historyczny zagadnień traktujących o wychowaniu religijnym, a także ukazywał zależności między pedagogiką a religią⁵⁴. Ukazywał także specyfikę pedagogiki religii jako dyscypliny nauki: jej przedmiot, źródła, zadania i metody prowadzonych badań⁵⁵. W ostatnim roku swojej pracy dydaktycznej w ramach zajęć z tego przedmiotu mówił o znaczeniu, miejscu i roli edukacji religijnej we wspomaganiu rozwoju osobowego człowieka i osiąganiu przez niego dojrzałości. Wskazywał także na możliwości wzbogacania przez religię procesów edukacyjnych poprzez pomaganie człowiekowi w znajdowaniu odpowiedzi na pytania natury egzystencjalnej⁵⁶.

Z kolei wykłady z zakresu Aksjologicznych podstaw wychowania prowadził nieprzerwanie od roku akademickiego 2005/2006. Podczas nich mówił o naturze i godności człowieka, pojęciu i procesie kształtowania sumienia; właściwości,

52 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2003/2004”, s. 98.

53 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, s. 85–86.

54 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2003/2004”, s. 134.

55 *Pedagogika religii. Rok akademicki 2021/22*, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, dostęp: 10.04.2024.

56 *Pedagogika religii. Rok akademicki 2022/23*, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, dostęp: 10.04.2024. Podobny zakres treściowy miał prowadzony przez niego przedmiot opcjonalny o nazwie: „Edukacja i religia”. Ukazywał w nim znaczenie religii w życiu ludzkim, relacje między nauką a religią, wartość szukania rozwiązań problemów egzystencjalnych na podstawie religii oraz właściwości edukacji religijnej. *Edukacja i religia. Rok akademicki 2022/23*, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, dostęp: 10.04.2024.

celach, zadaniach, zasadach i uwarunkowaniach wychowania aksjologicznego⁵⁷. Zapoznawał także studentów ze znaczeniem aksjologii w wychowaniu, wyjaśniał rolę hierarchii wartości w tworzeniu teorii pedagogicznych i oddziaływań wychowawczych, a także prezentował zagadnienia odnoszące się do weryfikowania własnych ocen moralnych w świetle obowiązujących norm⁵⁸.

Profesor Marek prowadził również seminaria dyplomowe. Wiele spośród prac pisanych pod jego kierunkiem, z zakresu pedagogiki religii dotyczyło nauczania Jana Pawła II. Ich autorzy analizowali wizję młodości w wybranych przemówieniach papieża, jego nauczanie o Duchu Świętym, człowieku i idei człowieczeństwa w życiu ludzkim, chrześcijańskie rozumienie miłości, naśladowanie Chrystusa, problem eutanazji oraz kwestie ekumeniczne. Szczególnie dużo uwagi poświęcili zagadnieniom związanym z nauczaniem papieskim na temat rodziny i małżeństwa: nauce o rodzinie, form przeciwdziałania laicyzacji rodziny, konsekwencjom społecznym zdrowej moralnie rodziny oraz godności i powołaniu kobiety. Przedstawiali także papieża jako wychowawcę i rozpatrywali sposób ujmowania przez niego wychowania do wolności. Badania przeprowadzano na podstawie analizy adhortacji apostolskich Jana Pawła II, papieskich przemówień podczas pielgrzymek do Polski oraz katechez środowych⁵⁹.

Oprócz analizowania nauczania Jana Pawła II wśród zagadnień z zakresu pedagogiki rodziny prezentowano: rolę rodziny w rozwoju religijnym dziecka, ideał małżeństwa chrześcijańskiego w opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych, rolę rodziców w przygotowaniu do inicjacji sakramentalnej: chrztu, bierzmowania i eucharystii. Ponadto poruszane były kwestie ideału rodziny w programach wychowawczych szkół gimnazjalnych, treści i formy realizowania w szkołach wychowania do życia w rodzinie według podręczników do prowadzenia tego przedmiotu, a także przygotowania młodzieży szkół ponadgimnazjalnych do małżeństwa przez środowiska wychowawcze. Studenci pedagogiki ukazywali także wzory osobowe w wychowaniu: Jana Bosko, Edmunda Bojanowskiego i Gianni Beretty Moli oraz specyfikę oddziaływań wychowaw-

57 „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, s. 77–78.

58 *Aksjologiczne podstawy wychowania*, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, dostęp: 10.04.2024.

59 LIMA – Katalog prac licencjackich i magisterskich, <https://www.jezuici.krakow.pl/lima/indeksy.htm>, dostęp: 08.04.2024.

czych wspólnoty Taizé na młodzież. Badali także wychowanie dzieci i młodzieży do wspólnoty Kościoła oraz zagrożenia religijności młodzieży szkół średnich powodowane czytaniem przez nią czasopismami⁶⁰.

Z zakresu katechetyki magiŝtranci analizowali podręczniki do katechezy oraz materiały katechetyczne głównie pod kątem wychowania do życia w rodzinie, ale także wychowania religijnego, moralnego, seksualnego, wychowania do nawrócenia, wychowania eucharystycznego, form działań wychowawczych prowadzących do chrześcijańskiej decyzji, dialogiczności wiary w kontekście jej przekazu, a także wymiaru chrystologicznego katechezy. Pisali również na temat roli katechety, jej udziału w realizacji programu wychowawczego, stosowaniu w katechezie metod dydaktycznych sprzyjających koncentracji uczniów. W podejmowanej tematyce katechetycznej odnoszono się też do Biblii jako źródła treści katechezy w materiałach katechezy młodzieżowej oraz w katechezie dorosłych. Seminarzyści pytali młodzież o opinie y na temat spełniania funkcji wychowawczej przez katechezę szkolną oraz samej lekcji religii⁶¹.

Odnosząc się do kwestii szkolnych, magiŝtranci o. Marka badali funkcje szkoły podstawowej oraz realizację hasła „szkoła wychowuje” w kontekście reformy systemu edukacji w Polsce z 1999 r.; metody i formy pracy z uczniem, którego udziałem są niepowodzenia szkolne; szkołę jako środowisko wolności; postrzeganie przez uczniów ideału wychowawczego, samorząd uczniowski we współczesnym systemie edukacji, metody i formy pracy w klasach integracyjnych, a także rolę nagród i kar w systemie edukacji. Pojawiały się także tematy związane z działalnością pozaszkolną kółek plastycznych w ośrodkach kultury oraz porównanie założeń ideowo-wychowawczych Związku Harcerstwa Polskiego i Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej⁶².

Podczas jednego cyklu seminaryjnego powstawały prace traktujące o „wychowaniu moralnym” i „duchowości”. W latach 2001–2003 studenci podjęli badania odnoszące się do wychowania moralnego: zaczynając od rozwoju rozumienia tego pojęcia poprzez charakterystykę wychowania moralnego w poszczególnych okresach rozwojowych, rolę wychowawcy w procesach wychowania moralnego,

60 Tamże.

61 Tamże.

62 Tamże.

znaczenia rodziny w tej dziedzinie wychowania, ukazanie modeli wychowania moralnego, proces budzenia świadomości moralnej wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym, wychowanie społeczno-moralne dziecka w wieku przedszkolnym, na charakterystyce wychowania moralnego osób przygotowujących się do bierzmowania kończąc. Ponadto, w odniesieniu do aksjologii pedagogicznej, magi-stranci profesora badali także, jakie autorytety i wartości są uznawane przez współczesną młodzież, a także oceniali poziom rozwoju moralnego studentów według koncepcji Lawrence'a Kohlberga. Osobno badaną kwestią w tym zakresie były motywy przyjmowanych przez młodych ludzi postaw moralnych oraz wybierania i czynienia dobra. Natomiast w latach 2015–2019, poruszając się w obrębie duchowości, seminarzyści przygotowywali prace prezentujące wychowawczy wymiar duchowości u Św. Urszuli Ledóchowskiej oraz ks. Ferdynanda Machaya. Duchowość była także prezentowana jako wsparcie: w pracy z Anonimowymi Alkoholikami, w procesach resocjalizacji skazanych oraz dla inicjatyw włączania osób niepełnosprawnych w życie społeczne. Ponadto absolwenci studiów pedagogicznych zwracali uwagę na kształtowanie duchowości poprzez podręczniki szkolne przeznaczone dla młodzieży, przedmiot „wychowanie do życia w rodzinie” oraz literaturę dziecięcą na etapie edukacji wczesnoszkolnej⁶³.

Pewna część prac była poświęcona pedagogice resocjalizacyjnej, analizując kwestie związane z profilaktyką, procesem resocjalizacji oraz terapią. Poruszano w nich tematykę związaną z uzależnieniami wśród dzieci i młodzieży, odnoszącą się do metod i form pracy z narkomanami i znaczenia przeżyć z dzieciństwa wśród uzależnionych od narkotyków, a także działaniami profilaktycznymi skierowanymi do osób wykazujących zachowania dewiacyjne, subkulturami stanowiącymi zagrożenie dla młodzieży szkół średnich, sportem jako metodą resocjalizacji, czynnościami i obowiązkami kuratora sądowego, terapią wobec osób znajdujących się pod wpływem sekt, resocjalizacji penitencjarnej, a także związku religijności i przestępczości nieletnich. Sporadycznie pojawiały się tematy związane z pedagogiką specjalną, odnoszące się do możliwości rozwojowych osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz pomocą i opieką nad osobami niewidomymi oraz pedagogiką opiekuńczą⁶⁴.

63 Tamże.

64 Tamże.

Podsumowanie

Ksiądz profesor Zbigniew Marek swoją działalność naukowo-dydaktyczną związał z dwiema uczelniami. W Akademii Teologii Katolickiej i UKSW realizował się naukowo i dydaktycznie przez 21 lat (1980–2001). Od 1989 r. swoje siły angażował przede wszystkim we współtworzenie Instytutu Kultury Religijnej i studiów z pedagogiki religijnej przy krakowskim WFTJ, które obecnie funkcjonuje jako Uniwersytet Ignatianum. Przez 35 lat zabiegał o rozwój jezuickiej uczelni, przez dwie kadencje pełniąc funkcję Dziekana Wydziału Pedagogicznego, a przez jedną Prorektora. Za jego czasów i pod jego kierunkiem Wydział uzyskał prawo do doktoryzowania, powstawały na nim nowe kierunki oraz specjalności na kierunku pedagogika.

Swoje zainteresowania naukowe związane z pedagogiką religii początkowo rozwijał, pracując nad podręcznikami katechetycznymi. W latach 1972–2015 z przerwami współtworzył i redagował katechizmy dla uczniów na wszystkich szczeblach edukacji, od przedszkola zaczynając (bardzo dużą uwagę przywiązywał do znaczenia wychowania religijnego w początkowym etapie rozwoju), poprzez szkołę podstawową, szkołę zawodową i technikum, na liceum kończąc. Nie bagatelizował jednak katechezy dorosłych, którą również wykładał, podkreślając ważność wychowywania do dojrzałej wiary i kierowanie się nią w życiu.

Bazując na założeniach teoretycznych, kościelnych dokumentach, a przede wszystkim Biblii, proponował pedagogikę religii, która miała badać teorię i praktykę pedagogicznego, katechetycznego i dydaktycznego towarzyszenia edukacji religijnej. Sprowadzała się ona do tworzenia i pielęgnowania relacji między Bogiem a ludźmi, tworzącej i pogłębiającej więzi międzyludzkie, również między nauczycielem a uczniami. Jej głównym założeniem było uczenie się bezwarunkowej miłości. Podkreślał ważność dzielenia się Dobrą Nowiną o Bogu, który chce zbawić wszystkich ludzi językiem zrozumiałym dla odbiorców i odnoszącym się do ich życia.

Wychowanie religijne łączył z wychowaniem moralnym, w którym należało dążyć do nauczenia odróżniania dobra od zła, a do jego głównych zadań należało osiągnięcie dojrzałej osobowości oraz kształtowanie sumienia. Zaznaczał, że wychowanie religijne nie może być utożsamiane z indoktrynacją i musi brać pod uwagę wolność wychowanka. Ma także ułatwiać odnajdywanie sensu życia, nadając mu religijne uzasadnienia. W końcowych latach swojej działalności

naukowej promował pedagogikę towarzyszenia, podkreślającą m.in., że prawdy trzeba poszukiwać wspólnie, nigdy jej nie narzucając.

Publikacje naukowe ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Marka SJ były skorelowane z przedmiotami, które wykładał, a także z tematami prac dyplomowych, które powstawały pod jego kierunkiem.

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie, na podstawie materiałów źródłowych, postaci ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Marka SJ, cenionego w środowisku akademickim pedagoga religii, za jego działalność naukową, a także dydaktyczną, podejmowaną przede wszystkim w jezuickiej uczelni Ignatianum, którą współtworzył i na której pracował przez 35 lat swojej kariery akademickiej. Tekst został podzielony na trzy części. W pierwszej zaprezentowano podstawowe fakty z biografii naukowej autora, w kolejnej zarys pisarskiej twórczości naukowej z zakresu pedagogiki religii, wraz ze wskazaniem wybranych publikacji naukowych, a w ostatniej analizie treści zajęć dydaktycznych prowadzonych przez ks. Marka w Ignatianum, a także tematyki prac przygotowywanych pod jego kierunkiem na jezuickiej uczelni.

Słowa kluczowe: Zbigniew Marek SJ, pedagogika religii, katechetyka, nauczyciel akademicki.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akta przewodu habilitacyjnego ks. Zbigniewa Marka, Wydział Nauk Pedagogicznych, sygn. 2870/18.

Źródła drukowane

- Drodzy Czytelnicy*, „Horyzonty Wiary”, 1 (1990) nr 1, s. 3–4.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2003/2004”, 2003.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2004/2005”, 2004.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2005/2006”, 2005.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2006/2007”, 2006.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2007/2008”, 2007.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2008/2009”, 2008.
„Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2009/2010”, 2009.

- „Informator Akademicki Wydziału Pedagogicznego 2010/2011”, 2010.
 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1989.
 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1990.
 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1991–1992.
 „Rocznik Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 1995–1996.

Najważniejsze publikacje o Zbigniewa Marka⁶⁵

- Marek Z., *Autonomia pedagogiki religii. Współczesne ujęcia edukacji religijnej*, „Studia Katechetyczne”, 12 (2016) s. 19–33.
 Marek Z. (współautorzy: Szczęsny M., Szołdra B., Warchał T.), *Bóg w przedszkolu i szkole. Zarys katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, red. Z. Marek, Kraków 2000.
 Marek Z., *Duchowość, religia i wychowanie*, „Pedagogika Społeczna”, 14 (2015) nr 1(55), s. 9–22.
 Marek Z., *Formacja katechetów w ujęciu dyrektorium o katechizacji*, „Studia Katechetyczne”, 19 (2023) s. 335–346.
 Marek Z. (współautor Walulik A.), *Geneza pedagogiki religii*, w: *Pedagogika religii*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2020, s. 11–31.
 Marek Z., *Jak przybliżyć Jezusa Chrystusa katechizowanym dzieciom*, w: *Jezus Chrystus centrum katechizacji*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2000, s. 185–200.
 Marek Z., *Katecheta we współczesnej szkole*, „Studia Katechetyczne”, 14 (2018) s. 149–164.
 Marek Z., *Katecheza eucharystyczna w podręcznikach ze słowem „droga” w tytule, przeznaczonych do szkolnego nauczania religii*, „Katecheta”, 50 (2006) nr 5, s. 9–16.
 Marek Z., *Katecheza i liturgia w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, „Collectanea Theologica”, 68 (1998) nr 3, s. 57–65.
 Marek Z., *Katecheza w reformowanej szkole – szansa czy zagrożenie?*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 91–97.
 Marek Z., *Obraz Boga w procesach inicjacji chrześcijańskiej*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 243–252.
 Marek Z., *Osiąganie dojrzałości moralnej*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, 19 (2016) nr 1, s. 39–56.
 Marek Z. (współautor Kochel J.), *Pedagogia biblijna w katechezie*, Kraków 2012.
 Marek Z., *Pedagogia i pedagogika ignacjańska (jezuicka)*, „Horyzonty Wychowania”, 20 (2021) nr 56, s. 11–21, DOI: 10.35765/hw.2071.
 Marek Z. (współautorzy: Aleksiejuk B., Milerski B.), *Pedagogika religii w Polsce*, w: *Pedagogika religii*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2020, s. ???.

65 Wykaz dorobku naukowego Zbigniewa Marka SJ, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna*. W wykazie znajduje się spis katechizmów autorstwa ks. Marka.

- Marek Z., *Pedagogika towarzyszenia: perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Kraków 2017.
- Marek Z., *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, w: *Katecheza wobec wyzwań współczesności*, red. ks. R. Czekalski, Płock 2001, s. 79–91.
- Marek Z., *Podstawy i założenia katechetyki fundamentalnej*, Kraków 2007.
- Marek Z., *Podstawy pedagogiki religii*, Kraków 2022.
- Marek Z., *Podstawy wychowania moralnego*, Kraków 2005.
- Marek Z., *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji*, Kraków 2014.
- Marek Z., *Rozwój teorii wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990*, Kraków 1994.
- Marek Z. (red.), *Taka jest wiara Kościoła. Katechizm dla dorosłych*, Kraków 2009.
- Marek Z., *Teologiczno-wychowawcze założenia podręczników do nauki religii ze słowem „droga” w tytule*, „Katecheta”, 47 (2003) nr 12, s. 4–11.
- Marek Z., *Tożsamość pedagogiki religii*, „Paedagogia Christiana”, 13 (2013) nr 1 (31), s. 93–106.
- Marek Z., *Wieloaspektowy wymiar zadań katechezy*, „Horyzonty Wiary”, 5 (1994) nr 2, s. 21–35.
- Marek Z., *Wychować do wiary. Zagadnienia wychowania religijnego dziecka w wieku przedszkolnym*, Kraków 1996.
- Marek Z., *Wychowanie religijno-moralne*, w: *Religijno-moralny wymiar rozwoju i wychowania*, red. A. Rynio, K. Braun, A. Lendzion, D. Opozda, Lublin 2012, s. 21–38.
- Marek Z., *Wychowanie sumienia zadaniem pedagoga*, „Horyzonty Wychowania”, 4 (2005) nr 8, s. 89–108.
- Marek Z., *Wykorzystanie założeń współczesnej dydaktyki w katechezie*, w: *Dydaktyka w służbie katechezy*, red. ks. S. Dziekoński, Kraków 2002, s. 131–141.

Opracowania

- Hajduk A., *Marek Zbigniew*, w: *Słownik katechetyków polskich XX wieku*, red. R. Czekalski, Sandomierz 2003, s. 148–152.
- Kubik W., *Początki i rozwój Akademii Ignatianum w Krakowie*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, 17 (2014) s. 15–34.
- Polak G., *Kto jest kim w Kościele katolickim?*, Warszawa 1996.
- Steczek B., *O Zbigniewie Marku słów kilka...*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna*, red. A. Walulik, J. Mółka, Kraków 2017, s. 21–26.
- Wywiad Małgorzaty Bochenek z ks. prof. Zbigniewem Markiem*, „Nasz Dziennik”, 19 grudnia 2008, nr 296 (3313).

Źródła internetowe

Aksjologiczne podstawy wychowania. Rok akademicki 2021/22, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, dostęp: 02.04.2024.

Bibliograficzne bazy własne Biblioteki Głównej UKSW, <http://bazy.biblioteka.uksw.edu.pl>
Katedra Andragogiki i Aksjologii Pedagogicznej, https://new.ignatianum.edu.pl/storage/files/December2018/Katedra_Andragogiki_i_Aksjologii_Pedagogicznej.pdf, : 02.04.2024.

Edukacja i religia. Rok akademicki 2022/23, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, 10.04.2024.

Historia, misja, strategie, <https://ignatianum.edu.pl/misja-i-historia>, 10.04.2024.

Historia Stowarzyszenia Katechetów Polskich, <http://katechetycy.pl/historia>, 02.04.2024.

Katedry, <https://www.ignatianum.edu.pl/katedry>, 15.04.2024.

Ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ, <https://katecheza.episkopat.pl/kwk/ks-prof-dr-hab-zbigniew-marek-sj>, 02.04.2024.

Pedagogika religii. Rok akademicki 2021/22, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, 10.04.2024.

Pedagogika religii. Rok akademicki 2022/23, <https://usosweb.ignatianum.edu.pl>, 10.04.2024.

Zmarł ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek, <https://knped.pan.pl>, 02.04.2024.